

Modern betűink és diszitő darabjaink helyes használatáról.

Valamelyik német lapban olvastam egy adomát: „A minap levelet kaptam, de sehogy sem tudtam vele tisztába jönni, bár tartalma nem írott, hanem nyomtatott volt. Már pedig nyomtatott levelet elolvasni: majd minden mívelt ember tud manapság. A nyomtatványt függőlegesen, vízszintesen, rézsútosan, a szememhez közel és távol tartva vizsgálgtam; tükör elé téve, a nap sugarait vízszintesen és rézsútosan fogtam fel reá s így találgattam, betűzgettem — mind hiába: tartalma megfejtelten maradt előttem. Egyetlen betűjét sem voltam képes elolvasni. Egy a legolvashatatlanabb ékíratok megfejtéséről híres tanár ismerősömhöz fordultam segítségért. A tanár úr legnagyobb buzgósággal tanulmányozta titokzatos nyomtatványomat, s az eredmény az volt, hogy ő sem bírta elolvasni. Eszembe jutott végre, hogy nagyobb nyomdáinkban a legképtelenebb betűket is elolvassák, s így egyenesen Gutenberg egyik templomába irányoztam lépteimet, ahol aztán tíz szedővel és öt korrektossal tanácskoztam. De hogy e nyomtatvány mit akar jelenteni: ők sem bírták megmondani. Jövet egy patika előtt vezetett el az utam s ide is betértem. A patika már több mint száz éve, hogy fennáll, s mindeddig a legolvashatatlanabb recepteket is kibetűzték benne; de amit én hoztam, itt sem bírták elolvasni. Szomorúan távoztam, s rövidre Puszpáng Jenő grafikai rajzművésszel találkoztam, aki imígyen szólított meg: Meglátogatta-e már idei külön tárlatunkat? — Milyen tárlatot? — Hát az X szalonban rendezettet; hiszen ma reggel kellett az erre szóló meghívót megkapnia! — Ma reggel csak egy levelet kaptam s azt is titkos betűkkel nyomtatva, úgy hogy senki sem tudott belőle kiokosodni! Ehol van, ni! — De ember, hisz ez az a meghívó, egészen tisztán olvasható rajta: „Modern mesterek műveinek tárlata.“ Vagy nem tud olvasni?”

Ez az adoma meglehetősen találó. Ilyenek voltak a grafikai művészek teremtette viszonyok a modern irány keletkezésekor, s ilyenek részben

még mai nap is. A grafikus rajzművészek (tisztelet a kivételnek) a nyomdászat technikájához és a nyomdászati grammatikai szabályokhoz annyit értenek, mint a hajdú a harangöntéshez. Teremtettek is az olvashatatlan-ságig eredeti betűket és elválasztásokat. Hozzájárult még ehhez sok esetben az a könnyelmű gondatlanság is, hogy a betűket és szavakat nem a térkitöltés arányának megfelelően beosztva rajzolták meg, hanem csak úgy találmra, amint éppen jól esett.

A kor modernizáló szele elől mi könyvnyomdászok sem zárkózhatunk el, s azonkívül a sok újféle papiros is újabb, erőteljesebb és síkdíszítő hatással bíró betűk alkalmazását tette szükségessé. Így aztán a betüöntők is kénytelenek voltak e téren újat alkotni. Napról-napra újabb betűformák kerültek a forgalomba, csakhogy ezeknél — bár legtöbbszörre szintén művészkéz teremtette őket, s szintén vannak szeccessziós kinövéseik — már tekintetbe kellett venni a nyomdászati technika szabályait, valamint a praktikus használhatóságot is, mert különben az ördögnek sem kellett volna. Ezért nem is olyan riasztóan csúnyák és ídétlenek ezek a betűk. Meg aztán a jó szedő is úgy használja fel őket, hogy a belőlük szedett sorok meglehetősen áttekinthetők maradjanak.

A mai legtöbb betűformához a négyszögesítő, zárt, síktöltő formákra törekvő síkdíszítő irány adta az impulzust. E tekintetben az első lépést Eckmann tanár tette, ki betűit négyszögű formákba rajzolta. A többi modern betű — a Behrens, Habsburg, Wittelsbach, Wallenstein stb. — majdnem mind az ő betűinek hatása nyomán keletkezett.

E betűk majd mindenike német viszonyokra alkalmazva került a piacra, s ezért reánk, magyar nyomdászokra nézve a Behrens egyáltalán nem, a többi közül pedig első sorban a már jóval előbb keletkezett, de azért igen szép, modern, könnyen olvasható Romana és Ver Sacrum betűk jönnek komolyan számításba, továbbá az újabb König-antiqua és Mercedes-betű. Ez utóbbiak családjába tartoznak még a különféle igen szép metszésű groteszk-betűk, melyek az egyenes vonalú díszítésekhez igen jól, de már a magyar stílus munkákhoz, a magyar stílus díszek gömbölyű vonású voltánál fogva, csak erőltetve alkalmazhatók. A magyar stílus munkákhoz viszont a Habsburg, Wittelsbach s Eckmann illenének, ha egyes németes betűiket megváltoztatnák.

Addig is, míg ez meg nem történik, igyekezzék a szedő e betűket a munka céljának megfelelően úgy alkalmazni, hogy egyszersmind díszítő hatást is keltsenek, de mindenesetre sohasem a magyaros érzék rovására. Az idegenből importált betűfajokból lehetőleg csak akkor alkosson verzális címsorokat, ha azokban németes betűk egyáltalában nem fordulnak elő. Viszont igyekezzék a modern betűk közt gyakran előforduló H helyett való H és N helyett való H rajzú betűket lehetőleg csak akkor és olyan sorokhoz használni, hol ezek téves olvasásra okot nem adnak, vagyis a szó értelménél fogva N a H-val és viszont össze nem téveszthető.

Ha sok a verzális sor, úgy a nyomtatvány hatása egyhangú, rideg; ezt kikerülendő: bátran sutba dobhatjuk azt az ósdi szabályt, hogy címsoroknál vagy csupán nagy-, vagy tisztán kisbetűs sorokat szedjünk. Szabályt csak a szem alkothat, ennek pedig sokkal jobban esik a bár egyfajta betűs, de változatos sorokat látni. Hogy hol és mily esetben alkalmazunk kis- vagy nagybetűs címsort: megmagyarázni nem lehet, ezt a szép látásában gyakorolt szemnek kell megéreznie.

A betűarányosítást illetően a betüöntödék szintén igyekeznek arra, hogy a betűnégyzetet lehetőleg kitérjék, vagy pedig — ami az előirt

Sas és Bauer

(Budapest VI, Teréz-körút 36)

**papiros-mintakönyve
és árjegyzéke**

1907

Telefon 25–20.

Telefon 25–20.

A müncheni papirosgyárak
magyarországi raktára és
képviselője. ◦ Legnagyobb
raktár amerikai és német
illusztráció-, kromó-, glacé-
és műnyomó-papirosokból.

Cheque-számla a Pesti Magyar
≡ Kereskedelmi Banknál. ≡

Tervezte: Novák József.
Nyomtatta a Világosság
könyvnyomda.

„Secesio P” borítékpapiros.
Ara 52/72 cm. nagyságban
1000 lvenként 40 korona.

SCHOLZ EDE BETÜÖNTŐDÉJE

BETÜK ÉS
ÉKESÍTŐ
ANYAGOK

BÉCS XVIII, EDUARDGASSE 10

Tervezte és szedte:
Novák József.
Nyomlatta a Világosság
könyvnyomda.

Finom „Secessio F“ borítékpapiros Sas és
Bauer papírgyári raktárából (Budapest VI,
Teréz-körút 36). Kapható 52/72 cm. nagy-
ságban, ára 1000 ívenként 40 korona.

és megszokott betűformának kevésbé van rovasára — az F, L, T betűket a többinél keskenyebbre vesszük. Mindamellettt ajánlom a szavak arányosítását a jövőben is, de nemcsak AV és LT között, hanem egyebütt is; pl. FIRTINGER-nél az i-r, i-n-g-e-r betűk közé teszünk, az F-i, r-t-i közé pedig nem teszünk egyponstos sorzárót.

Attérve az ékesítő anyagokra, bátran kimondom, hogy a minden részletökben hüen és szigorúan a természet után alkotott virág- és állatdíszek

1. példa.

2. példa.

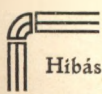

3. példa.

4. példa.

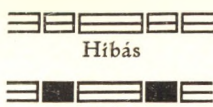
idejököt múlták. A mai modern szedés-irányzatot teljesen az empire-stíl és az egyenes vonal kerítette a hatalmába. Minden téren a legegyszerűbbre való törekvés észlelhető, aminél csak az a bámulatos, hogy ennek elérésére a legegyszerűbb és legrégibb síkdíszhez, a mindenféle és fajta stílusok kiinduló pontjához: az egyenes vonalhoz kellett visszatérnünk. Teljesen elvitathatatlan, hogy az egyenes vonal tényleg a legtermészetesb

Hibás

Jó

Hibás

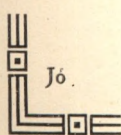
Jobb

Hibás

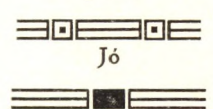
Jó

Jó

Jó

Jó

5. példa.

6. példa.

s legjobban kiaknázható tipográfiai dísz, de viszont vannak rossz oldalai is, és pedig ha megszakítások vagy kíséret nélkül alkalmazzuk: a ridegsége; darabolásnál az összekötő helyeknél előforduló nem rendes kapcsolódása. Hogy ez a legszebb munkának is mennyit árthat, felesleges bizonyítani. Az előbbi bajon segített Schelter és Giesecke a maga „Messing-Zierat“-ával, amely igen szép, de még mindig tökéletlen, mert egyes helyeken mégis csak kapcsolni kell a vonalakat. Sokkal célszerűbbek az úgynevezett „Schwarz-Weiss“-keretek. A sok közül jelenleg csak a Scholz-félét vehetem tárgyalásom alapjául. Ennél minden egyes

vonaldarab önálló vagyis a kezdetén és végén zárt, úgy hogy a vonalkapcsolás fölösleges és az így fönmaradó vonalközök nem hogy zavarnak, sőt a munka általok melegebb és változatosabb külsőt nyer. Természetes, hogy e közöket bizonyos mértékletességgel szabad csak alkalmaznunk. A túlságosan gyakori ismétlődés kikerülését célozzák a különféle világos és telt négyzet- stb. darabok.

A kétszeresen vezetett hármas vonalat ha összekötjük az 1. példán látható négyzettel: sokkal ajánlatosabb a 2. példa szerint való eljárás.

Ha csupán kis darabokból akarunk szalagot alkotni, úgy a második körzetsor eltolásával kell az első sor darabjai között fenmaradó közöket fődözni, mint az a 4-ik példán látható.

Sarokképzéskor, avagy ha sok kisebb darab kerülne egymás mellé: igen szükséges az 5-ik példán jelzettek szerint eljárunk.

Nagyobb alakzatok is csak kevés és nagyobb darabokból szedessenek. A legegyszerűbb összeállítás itt is a legjobb. A nagyobb sarkok, valamint kisebb-nagyobb, világos és telt négyzetek helyes alkalmazásával megtörhetjük az egyenes hármas vonal ridegségét.

Kisebb záródíszeknél sokkal hatásosabb, ha a fekete sarokhoz világos, a világoshoz pedig telt négyzeteket szedünk közbe (6. példa).

E dísz alkalmazásának legeslegfőbb szabálya különben az, hogy telt és világos darabjait szimmetrikusan, a szemnek jóleső nyugodt váltakozásban kell a papiros síkján elosztani.

Még egyet! Van egy ósdi szabályunk, amely azt mondja, hogy a könnyebb darabokat fent, a nehezebbeket pedig lent kell alkalmaznunk. Vessük sutba ezt a szabályt. Bizzuk a dolgot szemünkre, amely azt kívánja, hogy ha az alakzat függő: a súlypont felülről lefelé, ha pedig álló vagyis talapzatos: alulról fölfelé gyengüljön.

Novák József.

